

Totem

Ján Triaška

Pod strohým názvom výstavy „Totem“ nám Ján Triaška predostiera svoj umelecky formulovaný postoj ku konštrukcii pojmov národnej identity a kolektívnej pamäti. Jej pomenovanie zodpovedá objektu vyskladanému z 3-D modulov Kriváňa, ktorý naznačuje opakovanie v čase ad infinitum na spôsob Brancusiho Nekonečného stĺpa. V rámci svojej tvorivej licencie Triaška vníma Kriváň freudovsky ako kmeňový totem, ktorý zohráva v slovenskej kultúre funkciu akéhosi rodového ochranného božstva a symbolu Slovákov spätých s určitým teritóriom. Predstava stotožnenia sa etnika so zemou, na ktorej žije, vyrastá ešte z romantizmu národného obrodovania 19. storočia. Zalomený končiar Kriváňa vynikajúci v horstve Vysokých Tatier, pre štúrovcov symbol slovenskej vzájomnosti a neochvejnosti národa v boji za slobodu, bol neskôr posilnený aj oslavami hrdinstva a obetí Slovenského národného povstania. Ako často citovaný literárny i vizuálny motív umeleckej tvorby neunikol Kriváň ani nacionalistickej manipulácii v oblasti masmediálnej obraznosti. Pripomeňme, že národne orientované umenie, aby posilnilo všeobecnú vieru v spoločnú identitu a vlastnú históriu, zvyčajne pracuje nielen s faktami, ale aj s mýtotvornými aspektmi tradovaných symbolov, ktoré potvrdzujú identické tkanivo duchovnej podstaty daného spoločenstva. Ako poukázal Benedict Anderson, túto abstraktnú formálnu univerzálnosť národnosti ako socio-kultúrneho pojmu však sprevádza aj rozpor medzi objektívnym chápaním modernosti národov presadzovaným historikmi a subjektívnou starobylosťou vyznávanou nacionalistami. Triaškovi práve umelecká interpretácia bazálnych symbolov „slovenskosti“ pomáha obnažovať ich nadužívanie v propagačných hrách politikov, ktoré sa pojmom „národný“ zaštiťujú a účelovo ho splošťujú.

Podobne ako v iných výstavných projektoch zameraných na problémy a rozpory súčasnej spoločnosti aj tu autor využíva montáž a vzájomný prienik kontrastov histórie a súčasnosti, ako aj netradičné aranžmá obrazov v rámci priestorovej inštalácie. Poukazujúc na totemické uctievanie – a s tým súvisiacu tabuizáciu – necháva varianty Kriváňa rezonovať v celom priestore výstavy. Vertikálna forma totemu naznačujúca aj vieru v neustále povznášanie sa národa rezonuje aj v maľbách navrhnutých na seba v jednej z dvoch vežovitých konštrukcií, ktoré však zároveň odkazujú na stroskotanie ambiciózneho stavby mýtickej Babylonskej veže.

Overuje tak aktuálnosť jazyka, ktorý pôvodne vystužený úprimnými myšlienkami konštituoval revolučné povedomie o zmysle prítomnosti i budúcnosti národa, ale v toku dejinných udalostí sa jeho symboly vyprázdňujú. Žijeme totiž vo veku, keď podľa Marca Augéa, „zrýchlenie dejín komplikuje tvorenie kolektívnych pamätí a materiálneho alebo mentálneho zemepisu, ktorý im zodpovedá.“ Túto polemickosť akcentuje Triaška aj poukazom na nezlučiteľnosť kontrapunktov vo vnímaní starého a nového sveta. V intenciách hravého ironického odstupu dekonštruuje symboly etnickej autentickosti vyrastajúce z nostalgicky dedených atribútov našich národných dejín. Príkladom je séria obrazov Pod Kriváňom s násobeným motívom vrchu v pozadí, kde autor siaha k tvorbe Martina Benku, ktorý sa za Slovenského štátu (1939-1945) vo svojej figurácii priam s barokovým pátosom vyzdvihoval heroizmus slovenského národa. V Triaškovom stvárnení dve z jeho urastených sošných postáv Strážcov Slovenska konvertujú do fantomatických avatarov s valaškami, ovinutých brečtanom. Podľa tradičnej ikonografie brečtan, ako vždy zelená rastlina, symbolizuje v umení večnosť, nesmrteľnosť, vytrvalosť a jeho schopnosť prichytiť sa a obopínať zasa vernosť a oddanosť. Keďže čas je neúprosný, jednoznačnosť symbolických posolstiev sa postupne vytráca. Doslovne, „nad Tatrou sa blýska, hromy divo bijú“ a krajinu zachvacujú apokalyptické ohne. Zo zmoženého symbolu Kriváňa sa stáva popartovo pestré mediálne klišé, Benkove vzosné postavy Strážcov sa menia na vyhasnuté tiene medzi klasickými ruinami, brečtan, ktorý ich obopínal, uvadá a zosychá. Pod tlakom doby a konzumu vädnú aj pôvodné ideály všetkých revolučných vzopätí. Valašky zmäkli a ovisajú, britvy nožov otupeli, zo zbraní sú neškodné hračky, vzosných hrdinov nahradili revúce masy. Kulisy krajiny sa rozpúšťajú v dekore amébovitých tvarov vojenských maskáčov, prípadne ju nahrádzajú zátišia zahŕňajúcich plodín a kvetov, na ktoré sadá hmyz (série Doplnky k revolúcii; Pozostatky). História spí ako Šípová Ruženka, ktorej sa sníva o šťastnej budúcnosti. Triaškova umelecká imaginácia naznačuje, že ak ju budeme miešať s mytológiou, ak nedokážeme vzdorovať arzenálu vžitých obrazových floskúl a politického gýča, ktoré sa nabaľujú na jej recepciu, tak sa konštrukcia našej národnej pamäte, povedané slovami Aleidy Assmannovej, nebude formovať ako dialóg medzi dynamicky sa meniacou prítomnosťou a hľadaním minulosti stratenej v priepasti, ale že sa zúži len na pasívny pohľad do hĺbok tejto priepasti.